

УДК 343.8

Т.В. ДУЮНОВА, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ СТОСОВНО ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

Ключові слова: довічне позбавлення волі, засуджені жінки, установи виконання покарань, середній рівень безпеки

Для демократичної держави, яка прагне дотримувати права людини, відміна смертної кари є необхідним кроком. І хоча, вже минуло понад десять років, як в Україні виконується покарання у виді довічного позбавлення волі, практика показала, запровадження даного виду покарання викликає низку серйозних проблем. Адже після тривалих суперечок, щодо необхідності скасування смертної кари, рішення про введення довічного позбавлення волі було прийняте без ґрунтовної теоретичної підготовки, належного правового оформлення й створення необхідної для виконання даного покарання матеріальної бази.

Не можна сказати, що проблема довічного позбавлення волі залишалася поза увагою вчених, про що свідчать наукові публікації Є.Ю. Бараша, А.П. Геля, Н.Ю. Максимової, Л.О. Мостепанюк, А.Х. Степанюка, С.В. Царюка, І.С. Яковець та інших науковців. Проте, незважаючи на значний внесок названих науковців у розробку проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, можна стверджувати, що дослідженню особливостей відбування довічного позбавлення волі жінками не приділялось достатньої уваги, і тому це питання залишається актуальним. Мета даної статті – дослідити та проаналізувати особливості виконання довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок. Її новизна полягає в тому, що вперше підкреслено, що режим тримання цієї специфічної групи засуджених

значно суворіший, ніж це впливає з вимог закону, з огляду на що останнє вимагає змін.

Традиційно адміністрація установ виконання покарань розглядає засуджених як достатньо однорідний соціум, до членів якого можна ставитись майже однаково. Але практика виконання кримінальних покарань й міжнародні напрацювання доводять, що в роботі з деякими, так званими уразливими категоріями засуджених, у тому числі й для полегшення проблем управління, повинні використовуватись специфічні правила, що враховували б особливі потреби таких осіб.

Специфічне поведіння із засудженими жінками зумовлене низкою обставин як фізіологічного, так і психологічного характеру. Численні дослідження довели, що у жінок, як правило, менший зріст, вага, розмір мускулатури, об'єм та життєва місткість легенів, відносно слабкіша серцево-судинна система, вона менш стійка, серце легше, стінки його тонкіші, пульс частіший [1, 2]. Це доводить, що жінка за анатомо-фізіологічними особливостями біологічно слабша істота, обмежена у своїх фізичних можливостях, і це пояснює той факт, що жінки надають перевагу діям, які не вимагають сили м'язів та особливої спритності, відчувають постійну необхідність у захисті іншої більш сильної особи (можливо й антисоціальної спрямованості).

Жінки, засуджені до позбавлення волі – це специфічна категорія засуджених, яка потребує особливого механізму подолання негативних наслідків покарання, досягнення мети виправлення. Враховуючи значну роль емоцій, неусвідомлених переживань на рівні підсвідомого, значну сугестивність, властиву жінкам, педагогічний вплив на засуджених жінок має здійснюватись максимально професійно та виважено. Підвищена чутливість жінок, їхні ціннісні пріоритети, що обумовлені гендерними стереотипами та роллю, вимагають врахування того, що стосовно засуджених жінок має бути здійснена така лібералізація умов відбування покарання, яка б мінімізувала ймовірність розриву родинних та

інших близьких стосунків, зменшила перешкоди до здійснення материнських функцій безпосередньо, без розриву із дитиною [3].

Названі положення особливо актуальні при виконанні покарання у виді довічного позбавлення волі. Проте трохи поспішна процедура уведення такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, призвела до недотримання вказаних принципів. Так, після уведення Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22.02.2000 р. № 1483 покарання у виді довічного позбавлення волі, особи, засуджені до довічного позбавлення волі наділялись правом: на щоденну прогулянку тривалістю одна година, одержувати грошові перекази, мати короткострокове побачення один раз на шість місяців, одержувати протягом року дві посилки (передачі) та дві бандеролі, один раз на три місяці за наявності технічних можливостей на одну платну телефонну розмову тривалістю п'ятнадцять хвилин під контролем адміністрації, купувати протягом місяця в магазині установи за безготівковий рахунок продукти харчування і предмети першої потреби на суму до 50 % мінімального розміру заробітної плати і т.п. Засуджені розміщувались в камерах із дотриманням таких умов: чоловіки окремо від жінок; вперше засуджені до позбавлення волі – окремо від тих, хто раніше відбував позбавлення волі.

На той час жінки і чоловіки мали однакові права і обов'язки, утримувалися в однакових умовах. Вони забезпечувалися одягом спеціального зразку, конвоювання на території установи та за її межами здійснювалось в наручниках.

До набрання чинності КВК України, тобто до 01.01.2004 р., у своїй діяльності по організації виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, адміністрація установ виконання покарань керувалася наказом Департаменту № 65 від 14.04.2001 р.

З 01.01.2004 р., з набранням чинності КВК України, до засуджених жінок у вигляді дові-

чного позбавлення волі почали застосовувати правила глави 22 «Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі». Подібний підхід викликав супротив у фахових колах та численні звернення фахівців й громадських інституцій до Генеральної прокуратури України. Підставою такої незгоди стали міркування, що положення ст.150 КВК України стосувалися лише засуджених чоловічої статі, і запровадження у повному обсязі положень ст.151 КВК України до засуджених до довічного позбавлення волі жінок та жінок, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії, безпідставно звузили обсяг законних прав цієї категорії засуджених жінок, які випливають зі змісту ч.1 абз.2, ч.4 ст.94, ч.1 ст.97, ст.139, абз.1 ч.1, ч.2 ст.140. Так, засудженим жінкам до довічного позбавлення волі та жінкам, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії, безпідставно не надаються тривалі побачення, зменшено суму коштів на придбання продуктів харчування та предметів першої необхідності, кількість посилок протягом року, їм встановлено одяг спеціального зразку, вони утримуються в камерах по дві особи, пересування їх за межами камер здійснюється в наручниках тощо [4]. Втім слід відмітити, що відповідно до норм КВК України засуджені до довічного позбавлення волі жінки відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки (відповідно до ст.18 КВК України – у них утримуються жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, та жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії). Як передбачено у ст.139 КВК України, у виправних колоніях середнього рівня безпеки засуджені мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів пер-

шої необхідності гроші, зароблені у виправних колоніях, у сумі до 80 % мінімальної заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове побачення і 1 раз в 3 місяці тривале побачення.

На практиці ж умови тримання засуджених жінок ідентичні тим, в яких перебувають засуджені до даного виду покарання чоловіки. Режим тримання таких засуджених є суворішим ніж це впливає з вимог закону. Не вплинули на цю проблему й зміни до КВК України, якими до Кодексу уведено окрему норму – ст.151² «Особливості виконання та відбування покарання жінками, засудженими до покарання у виді довічного позбавлення волі», за якою жінки засуджені до довічного позбавлення волі, розміщуються, як правило, у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. Проте для таких жінок встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії середнього рівня безпеки [5]. Тобто засуджені до довічного позбавлення волі жінки мають наділятися правом витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до вісімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення. У підсумку усе наведене свідчить, що для зміни існуючої практики виконання-відбування довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок необхідно внести зміни до ст.151² КВК України, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 151². Особливості виконання та відбування покарання жінками, засудженими до покарання у виді довічного позбавлення волі

1. Жінки, засуджені до довічного позбавлення волі, розміщуються у виправних колоніях середнього рівня безпеки або секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

2. Для жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії середнього рівня безпеки.

3. Засуджені до довічного позбавлення волі жінки мають право:

витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, в сумі до вісімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати;

одержувати щомісяця короткострокове і один раз на три місяці тривале побачення».

Проведений аналіз показав, що жінки, засуджені до довічного позбавлення волі, є доволі специфічною категорією засуджених, яка потребує запровадження особливого механізму досягнення мети виправлення та подолання негативних наслідків відбування покарання. Усе наведене свідчить, що для зміни існуючої практики виконання – відбування довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок – необхідно внести зміни до законодавства. Вважаємо, що пропозиції, викладені у статті, сприятимуть удосконаленню процесу виконання – покарання у виді довічного позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. А. Бадира ; Львівськ. нац. ун-т імені Івана Франка. – Л., 2005. – 23 с.

2. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. О. Меркулова ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 33 с.

3. Інформ. бюл. за матер. курсу підвищ. кваліфікації резерву кадрів на посади начальників органів та установ виконання покарань кримінально-виконавчої системи України. –

Б. Церква : Білоцерк. уч-ще проф. підгот. прац. крим.-вик. сист., 2003. – 297 с.

4. В Чернігівській колонії № 44 порушуються права засуджених жінок [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1118925376>.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України // ВВР України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.

Дуюнова Т. В. Особливості виконання довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок / Т. В. Дуюнова // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 280–283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13dtvczg.pdf>

Розглянуто актуальні проблеми виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок. Доведено, що режим тримання таких засуджених значно суворіший, ніж це впливає з вимог закону, з огляду на що останнє вимагає змін.

***

Дуюнова Т.В. Особенности пожизненного заключения для осужденных женщин

Рассмотрены актуальные проблемы исполнения и отбывания наказания в виде пожизненного лишения свободы для осужденных женщин. Доказано, что режим содержания для осужденных женщин пожизненно значительно суровее, чем требования закона, учитывая, что последнее требует изменений.

***

Dujunova T.V. Features of Life Imprisonment for Convicted Women

The problems of execution and serving a sentence of life imprisonment for convicted women are devoted. It is proved that regime of detention for convicted women for life considerably more severe than the requirements of the law considering that the last needs to change.

Форум права Форум